

לשון הרע

תוכן מפורט

181	 כוח הדיבור
183	 יסודות שמירת הלשון – איסורי הדיבור והשלכותיהם
186	 מה מותר לדבר?
189	 קבלת לשון הרע
191	 איסור לשון הרע והיתר הדיבור לתועלת
195	 היחס לשמועות בעידן המודרני
199	 שמירת לשון הרע במערכת החינוכית
203	 איסור רכילות

כוח הדיבור

לדיבור יש כוח מיוחד המשפיע על המציאות לטוב ולרע, כפי שמלמדת התורה. הקב"ה העניק לאברהם אבינו את היכולת הייחודית לברך, כפי שנאמר (בראשית יב, ב): **"וְהָיָה בְרָכָה"**. רש"י מסביר שאברהם קיבל את הכוח לברך כרצונו, בעוד קודם לכן הברכות היו נתונות רק בידיו של הקב"ה. הברכה, כמו פעולת ההברכה החקלאית שבה ענף נטמן באדמה ומצמיח עץ חדש, מייצגת המשכת שפע אלוקי מהעולמות העליונים למציאות הארצית. הרב קוק מבאר כי חוק זה של השפעת הברכה הוא אחד מחוקי הבריאה שקבע הקב"ה, בדומה לתפילה המעוררת רחמי שמיים. האדם המברך בעצם מתפלל ופונה אל ה' בבקשה שיברך את חברו¹. ככל שהמברך מצליח לחבר את בקשתו האישית לתועלת כללית ולמטרה נעלה של קידוש שם שמים, כך הברכה מבטאת בצורה מדויקת יותר את רצון ה' והיא נעשית עוצמתית ומשפיעה יותר.

בנוסף, הגמרא במסכת ברכות (ז, ע"א) מדגישה שגם ברכת אדם פשוט אינה דבר קל ערך כלל ועיקר: **"שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך"**. דוגמה מובהקת לכך היא ברכת הכוהנים – כאשר הכוהנים מברכים את עם ישראל באהבה ובכוונת הלב, הם ממשיכים בכך שפע אלוקי וברכה לכלל

1. עין אי"ה ברכות א, פרק ראשון, סח: **"והנה חקק השם יתברך שתועיל תפילה..."** וכן חקק שברכה תהיה דבר המועיל, כדי שישתדלו הבריות לחיות בשלום ואהבה, ויהיו ראויים זה מזה לברכה, על כן לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך, שאין הברכה מועלת רק מצד ערכו הפרטי של המברך, כי אם חק כללי הוא מצד שלמות כלל המציאות... ישנו יתרון פרטי בין האשים, ואין להעריך ערך ברכת הדיוט לברכת אדם גדול וצדיק".

הציבור, ולכן נאמר בפסוק: **"וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם"** (במדבר ו, כז). ברכה זו פועלת גם אם הכוהן המברך אינו בעל מדרגה רוחנית גבוהה ואפילו אם הוא בעל עבירות². על כן ממליץ בעל ה'פלא יועץ' לבקש ברכות מאחרים: **"וראוי לאדם להשתדל תמיד שיברכוהו... לחפץ בברכה ובפרט לברכת תלמידי חכמים וצדיקים יתאווה לה ויהא מחזר אחריה"** (פלא יועץ, ערך 'ברכות').

לצד כוח הברכה החיובי, התורה מזהירה מפני הכוח השלילי של הדיבור. הציוי **"לא תקלל חֲרֹשׁ"** (ויקרא יט, יד), מלמד שאיסור הקללה אינו קשור רק לפגיעה ברגשות המקולל שהרי מדובר כאן בחֲרֹשׁ שאינו שומע, אלא שישנה השפעה למילים עצמם³.

אור החיים (במדבר כ"ג, ח') מחדד נקודה חשובה נוספת בעניין זה ומציין כי אומנם הקללה אינה מסוגלת ליצור גזירה חדשה שלא נגזרה מראש משמיים, אך בכוחה לפגוע במידת הרחמים שהגנה על האדם ולהותיר אותו חשוף יותר לדין ולפורענות. בהמשך לכך כתב בקיצור שולחן ערוך (לג, יד): **"אסור להוציא מפיו דבר פורענות על אדם מישראל אפילו לומר אילו היה פלוני קיים היה בא לכאן כי ברית כרותה לשפתים"**⁴. כלומר, גם אמירה תמימה כביכול יכולה לעורר כוח שלילי ולהביא לתוצאות שאינן רצויות. הדיבור יוצר מציאות ומשאר רושם שלילי. מכאן שיש להיזהר מאוד בדיבורנו ולשמור על לשון נקייה וחיובית כדי למנוע נזק רוחני וממשי לנו ולזולתנו.

2. שו"ת יביע אומר ז, אורח חיים טו.

3. לעומת זאת דעת הרמב"ם היא (ספר המצוות, ש"ז) שהמקלל מזיק בראש ובראשונה לעצמו, שכן בשעת הקללה הוא מעצים את הכעס ואת השנאה בליבו, אבל אין השפעה אמיתית לקללה. ספר החינוך (רל"א) הביא את דבריו אך סיכם כי לדעתו יש לקללה השפעה ממשית על המקולל.

4. הסבר זה עולה בקנה אחד עם דברי המהרש"א (תענית ח, ע"א) המבאר את ההלכה המובאת בשולחן ערוך (יורה דעה, שע"ו): **"שלא יפתח אדם פיו לשטן"**, וכותב שהדיבור השלילי, אפילו אם נאמר בדרך דמיון או השערה, מעורר את מידת הדין על האדם וגורם לשטן לקטרג עליו, משום שהחוטא בעצמו מודה בכך שהוא ראוי לעונש.

יסודות שמירת הלשון – איסורי הדיבור והשלכותיהם

היסוד לאיסור לשון הרע הוא בפסוק המפורש בספר ויקרא (יט, טז): **"לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ"**. פסוק זה הוא הבסיס העיקרי למערכת ההלכות הנוגעות לשמירת הלשון, כפי שפיתחו אותה חז"ל והפוסקים במהלך הדורות. מתוך פסוק זה נגזרו שני איסורים עיקריים: האחד הוא איסור רכילות – העברת מידע העלול לעורר מחלוקת ולסכסך בין אנשים, למשל, לספר לאדם מה אמר או עשה פלוני כנגדו. השני הוא איסור לשון הרע עצמו – אמירת דברים פוגעניים על אדם, גם כאשר תוכן הדברים אמיתי, שכן עצם הפגיעה בשמו הטוב של אדם נחשבת לנזק חמור. איסורים אלו תקפים גם אם הדברים שנאמרו הם אמת גמורה.

התורה מרחיבה את האיסור בפסוק נוסף בספר שמות (כג, א): **"לֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שְׂוֹא"**, וממנו למדו חכמים את איסור קבלת לשון הרע. איסור זה מרחיב משמעותית את איסורי לשון הרע ומטיל את האחריות לא רק על המספר אלא גם על השומע. כאשר אדם מאזין לדברי גנאי על אחרים, אינו מתנגד להם ומקבלם בליבו כאמת, הוא נעשה שותף לעבירה שכן שתיקתו מתפרשת כהסכמה והוא מאפשר את המשכת שרשרת הפגיעה. הרמב"ם מדגיש בהלכות דעות שהשומע דברי לשון הרע וקובעם בליבו, עובר על איסור תורה גם אם אינו מפיץ את המידע הלאה.

חכמים הוסיפו רובד נוסף של זהירות, והוא איסור אבק לשון הרע. התבטאויות עקיפות ומרומזות אשר עלולות לגרור תגובות שליליות או

לעורר דיבור פוגעני, מוגדרות כאבק לשון הרע ואסורות גם הן⁵. דוגמאות לכך הן אמירות כגון "עדיף שלא נדבר על פלוני", שעלולות לעורר סקרנות שלילית, או דיבורים של שבח מופרז על אדם בפני שונאיו, שעלולים לגרום להם להגיב בביקורת. אפילו הלצות והתבטאויות הומוריסטיות הטומנות בחובן ביקורת סמויה נכללות באיסור זה, כמו האמירה "לך לבית השכן, שם תמיד יש אש", המרמזת בעקיפין על אכילה מרובה או על בזבוז משאבים בבית זה. החפץ חיים בספרו 'שמירת הלשון' מרחיב בהגדרות אלו ומדגיש שגם רמיזות דקות ביותר עלולות להיחשב כאבק לשון הרע.

הפוסקים מונים מספר טעמים מהותיים לחומרת איסור לשון הרע, המשקפים את ההשלכות העמוקות של דיבור פוגעני. ראשית, הצער והבושה המידיים שחוה האדם שעליו מדברים, פוגעים בו באופן קשה, כפי שהתנסח רבינו יונה (שערי תשובה ג, קיא): **"צער הכלימה מר ממוות"**. הרמב"ם בהלכות תשובה מדגיש שהלבנת פנים נחשבת כשפיכות דמים, שכן הדם מסתלק מפניו של המתבייש והן נעשות חיוורות ולבנות. הפגיעה הנפשית עלולה להיות עמוקה ומתמשכת, לעיתים אף יותר מפגיעה פיזית המחלימה עם הזמן.

מעבר לפגיעה האישית, דיבורי לשון הרע יוצרים מעגל הרסני של ניכור ובידוד חברתי. המהר"ל מפראג (נתיב הלשון, פרק ח') מתאר זאת בחריפות באומרו **"כל לשון הרע הוא מבדיל ומרחיק את אשר אמר עליו לשון הרע"**. באופן טבעי, אנשים נוטים להתרחק ממי ששמו הוכתם, גם אם מדובר בשמועות בלתי מבוססות. הריחוק החברתי הזה עלול להוביל לבדידות, לדיכאון ואף לפגיעה בפרנסתו ובהישגיו של הנפגע.

יתרה מזאת, הפגיעה בכבודו של אדם מערערת את תחושת הערך העצמי שלו ואת המוטיבציה שלו להתפתח ולהתקדם. כאשר אדם חש שתדמיתו

5. הלכות דעות ז, ד: "יש דברים שהן אבק לשון הרע... המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה, הוא ששלמה אמר בחכמתו 'כמתלהל היורה זקים חצים ומוות ואמר הלא משחק אני'".

החברתית נהרסה, הוא עלול לאבד את האמונה ביכולתו להשתפר ולהצליח ולפתח תחושת ייאוש וחוסר תקווה. הרב דסלר בספרו 'מכתב מאליהו', מסביר שפגיעה בדימוי העצמי של אדם היא פגיעה בצלם האלוקים שבו, ולכן חומרתה כה רבה.

בהקשר החברתי הרחב, חברה שבה רווחת תופעת רכילות ולשון הרע סובלת בהכרח מערעור היחסים הבין-אישיים ומקושי ביצירת אמון הדדי. האמון הוא הבסיס ההכרחי לקשרים חברתיים בריאים ומשמעותיים, וכאשר הוא מתערער נפגעת היכולת לבנות קהילה מלוכדת ותומכת. חשוב להדגיש כי גם כאשר הדיבור האסור לא התקבל אצל השומעים ולא נגרמה פגיעה ממשית, עצם הדיבור הרע פוגע במידותיו של המדבר עצמו, כפי שמלמד הרב שלמה וולבה בספרו 'עלי שור' כי הדיבור השלילי מעצב את אישיותו של המדבר ומשפיע על תפיסת עולמו, הופך אותו לביקורתי ושלילי יותר ופוגע ביכולתו לראות את הטוב באחרים ובעולם.

חכמינו הדגישו את הזהירות הנדרשת בכל הנוגע לאיסורי לשון הרע, ואמרו במדרש (ערכין טו, ע"ב): **"לשון הרע הורגת שלושה: את אומרו, את מקבלו ואת מי שעליו דיברו"**. הדרך המעשית לפתח שליטה בדיבורנו, היא להיות במודעות מתמדת ולבחור את מילותינו בצורה מדוקדקת, בייחוד במצבי לחץ או כעס. על כך כתב בספר המדות השלם (מדת הכעס): **"כשאדם כועס יעמוד בשתיקה וימנע מלדבר, כי הכעס מבעיר את המילים"**. החפץ חיים מציע בספריו תרגול יומיומי לשמירת הלשון – לימוד ההלכות, חשבון נפש יומי על הדיבור והתבוננות מעמיקה בתוצאות של דיבור פוגעני.

כמו כן, חשוב לפתח בקרבנו יכולת להתמודד עם ביקורת המופנית כלפינו באופן בונה ולראות בה הזדמנות לצמיחה ולהתפתחות אישית, במקום להגיב אליה בהתגוננות או בהתקפה נגדית העלולות להוביל ללשון הרע. וכך לימדנו שלמה המלך במשלי (טו, א): **"מַעֲנֶה רֶךְ יֵשִׁיב חֶמָה וְדִבֵּר עֶצֶב יַעֲלֶה אֹף"**.

מה מותר לדבר?

כוח הדיבור שניתן לאדם הוא אחד הכלים המשמעותיים והמרכזיים ביותר בחייו, שכן באמצעותו יכול האדם להביע את מחשבותיו, את רגשותיו, את רצונותיו ואת עמדותיו. מתוך הבנה זו, חשוב להבין לעומק את מהותן של הלכות לשון הרע. לעיתים עלול להיווצר רושם מוטעה כי הלכות אלו באות להגביל את האדם או להשתיקו, אך האמת היא הפוכה לחלוטין. מטרתן של הלכות לשון הרע היא דווקא להדריך ולהנחות את האדם כיצד להשתמש בכוח הדיבור באופן נכון, מועיל ומוסרי. ההלכה אינה מבקשת למנוע מהאדם לדבר, אלא ללמדו כיצד לדבר בצורה שתשמור על כבוד הזולת ועל טוהר הלשון.

הרמב"ם בפירושו למשנה (אבות א, יז) מחלק את סוגי הדיבור השונים לחמש קטגוריות עיקריות: דיבור של מצווה, כגון לימוד תורה, תפילה או דברי חיזוק ועידוד רוחניים; דיבור אסור לחלוטין, כמו לשון הרע ורכילות שמטרתם לפגוע בזולת; שיחה בטלה, דהיינו שיחה שאין בהן תועלת ממשית לא מבחינה מעשית ולא מבחינה רוחנית; דיבורים של שבח והערכה כלפי הזולת; דיבורים הכרחיים לקיום החיים היומיומיים כמו ענייני עבודה, פרנסה ובריאות.

הרמב"ם מביא דוגמאות לשיחה בטלה: דיבור על אירועים שהתרחשו או על מנהגים של מלכים ושליטים שונים, ותיאורים כיצד התעשר אדם מסוים או כיצד נפטר פלוני. אף שדיבורים אלו אינם מוגדרים כאיסור מוחלט, הם זכו לביקורת מצד חכמי ישראל וכונו 'שיחה בטלה'. יתרה מכך, החסידים נמנעו אפילו מסוג זה של שיחות.

עם זאת, ישנו גבול עדין ודק בין שיחה תמימה ומותרת לבין דיבורי לשון הרע אסורים. לפי ההלכה, שיחה בטלה העוסקת בתיאור אנשים ומעשיהם עשויה להיות מותרת רק כאשר מתקיימים שני תנאים הכרחיים: ראשית, המספר חייב להיות נקי לחלוטין מכוונת זדון, הכפשה או פגיעה. כוונת הלב היא יסוד מרכזי בהלכות לשון הרע, וכפי שמדגיש החפץ חיים בספרו (הלכות לשון הרע כלל ג, ו), אפילו דיבור שנראה תמים עלול להיאסר אם נאמר מתוך כוונה להזיק או לפגוע בזולת; שנית, הדיבור אינו גורם לנזק ממשי בפועל. לדוגמה, אם השומעים אינם מכירים כלל את האדם המדובר או שהתיאור אינו מתפרש אצלם כגנאי בשום צורה שהיא – אזי אין בכך איסור.

לעומת זאת, כאשר מדובר בדברי גנאי אין כל היתר לאומרם בשום מצב ובשום תנאי. גם אם המספר משוכנע שלא ייגרם נזק ממשי בעקבות דבריו, עצם אמירת הגנאי אסורה, כפי שמדגיש החפץ חיים: "אפילו אם הוא משער לכתחילה שלא יבוא לנזון שום רעה על ידי דיבורו, אף על פי כן אסור לו לספר בגנותו". הסיבה לכך היא שעצם אמירת דברי גנאי פוגעת במידותיו ובמוסריותו של האדם המדבר עצמו ומשחיתה את נפשו ואת מידותיו הטובות.

החפץ חיים מרחיב בספרו על ההשלכות הרוחניות החמורות של לשון הרע, ומדגיש כי הדיבור האסור פוגע לא רק במושא הדיבור אלא גם במספר עצמו, בשומעים ובאווירה החברתית כולה. הוא מביא את דברי חז"ל המשווים את לשון הרע לחץ הנורה מקשת, שלאחר שנורה אי אפשר להשיבו. כך גם מילים שנאמרו – לאחר שנאמרו אי אפשר לקחתן בחזרה.

לסיכום, הדיבור הוא כלי רב עוצמה שניתן לאדם, ועליו להשתמש בו בחוכמה, ברגישות ובאחריות. הלכות לשון הרע אינן מגבלה אלא הדרכה לשימוש מיטבי ומקודש בכוח הדיבור. על האדם להקפיד על טוהר דיבורו ולהימנע מכל רמז או אמירה העלולים לפגוע בזולת. גם כאשר עוסקים בשיחה בטלה, ההיתר לכך מותנה בקיום מלא של התנאים שהוזכרו: היעדר

מוחלט של כוונת פגיעה מצד המספר והיעדר פרשנות שלילית או יצירת
נזק מצד השומעים.

וכבר לימד אותנו שלמה המלך: "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן" (משלי יח, כא). ועל
כן, עלינו לבחור בדרך החיים – להשתמש בדיבור לברכה, לבניין, לעידוד
ולהעצמת הטוב בעולם, ולהימנע מכל דיבור העלול להזיק, לפגוע או
להחריב.

קבלת לשון הרע

כפי שהזכרנו לעיל, מציווי התורה "לא תשא שמוע שווא" (שמות כג, א) למדו חכמים את איסור קבלת לשון הרע. איסור זה, שמטרתו להרחיק את האדם מהיגררות אחר דיבורי גנאי ורכילות על אחיו בני ישראל, הוא אתגר משמעותי מבחינה רוחנית ומעשית. הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ז) והחפץ חיים בספרו 'שמירת הלשון' מרחיבים ומבארים שעומק האיסור נעוץ בשני סיבות מרכזיות: סיבה ראשונה – דברי הגנות אודות הזולת הנשמעים באוזניו של המקבל, מתקבעים ומתקבלים בליבו. קבלת לשון הרע, כפי שמגדירים הפוסקים את לב האיסור, היא הסכמה פנימית לדברי הגנאי ואימוץ שלהם כאמת מוחלטת. סיבה שנייה – עצם ההקשבה והשתיקה מעודדות את המדבר להמשיך בדברי הגנאי⁶, ומוסיף החפץ חיים שגם כאשר השומע נזהר שלא להאמין לדברים בליבו, עדיין קיים פגם מהותי בעצם השמיעה שכן היא מכשילה את המדבר באיסור לשון הרע, ובכך עובר השומע על "ולפני עור לא תתן מכשל" (ויקרא יט, יד).

מדרש תנחומא מפרש את הפסוק "החכם עיניו בראשו" (קהלת ב, יד) כמוסר השכל לאדם – עליו להיות מודע ומפוכח ולצפות מראש את תוצאות מעשיו ודיבוריו. בהקשר של איסור 'שמע שווא', פירוש זה מלמדנו את החובה להיות ערניים ומודעים למצבים שבהם אנו עלולים להיקלע לשמיעת לשון הרע, ולהתרחק מהם מראש בחכמה ובתבונה.

6. רבינו יונה (שערי תשובה רי"ג) והחפץ חיים (הלכות לשון הרע ו, באר מים חיים קב), כתבו כי האיסור כולל אף שמיעה בעלמא, אך עיין שם, נתיב חיים קד.

החפץ חיים בספרו (הלכות לשון הרע, כלל ב) מציע שתי הדרכות מעשיות להתמודדות עם מצבים שבהם אדם נאלץ לשמוע דברי גנאי: האחת, הימנעות מוחלטת מקבלה של הדברים בלב, והשנייה, פיתוח תודעה עמוקה של לימוד זכות. וכך הוא מסביר: "אף אם שמע דברים שנראים כמויכחים את עצמם, יאמר בליבו 'איני מאמין לדברים אלו כלל', ויחזיק באדם שעליו דיברו בחזקת כשרות מוחלטת". בכך יקיים השומע את דברי חז"ל (שבועות ל, ע"א): "בצדק תשפוט עמיתך – הוי דן את חברך לכף זכות".

בעידן המודרני והדיגיטלי, שבו המדיה והרשתות החברתיות מציפות אותנו ללא הפסקה במידע שלילי ובתכנים פוגעניים, האתגר הזה מקבל משנה תוקף. הציווי להימנע משמיעת לשון הרע מדגיש את הצורך לפתח מודעות גבוהה ולבחור בצורה מושכלת את התכנים שאנו קולטים. שמירת הלב מפני קבלת מידע שלילי והחזקת כל אדם בחזקת כשרות, זוהי עבודה מתמשכת. ההדרכות המעשיות לכך הן להתרחק פיזית משיחות בעלות אופי שלילי, לשנות את נושא השיחה כשהיא גולשת לתחום לשון הרע ולהימנע מצריכת תכנים תקשורתיים המתמקדים בגנותם של אחרים. מעבר לכך, מודגשת גם החובה לפתח יכולת פנימית של לימוד זכות על הזולת אחרי שכבר שמענו דברים בגנותו, כפי שאומרת המשנה (אבות א, ו): "והוי דן את כל האדם לכף זכות". כך נמנע את ההשפעה השלילית של הדברים על תפיסת עולמנו ועל יחסנו לזולת.

איסור לשון הרע והיתר הדיבור לתועלת

בהלכות לשון הרע מודגש העיקרון של היתר הדיבור לתועלת. עיקרון זה הוא אבן יסוד בהבנת המורכבות שבין האיסור החמור לדבר לשון הרע לבין החובה המוסרית וההלכתית להגן על הזולת מפני נזק⁷. פרשנותו המעמיקה של ה'חזקוני' לפסוק "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט, יז), מאירה את הקשר ההדוק והמכוון שבין שני חלקי הפסוק. הוא מסביר כי התורה צפתה מראש את האפשרות שדווקא ההקפדה היתרה על איסור לשון הרע עלולה לשמש מסווה ומחסה לעבריינים ופושעים. לכן, התורה הציבה את שני הציוויים זה לצד זה בכוונה תחילה, כדי ללמדנו שקיים איזון עדין בין השניים. מצד אחד, "לא תלך רכיל" – איסור חמור על הפצת מידע שלילי על הזולת, ומצד שני, "לא תעמד על דם רעך" – חובה להתערב ולהציל אדם הנמצא בסכנה. הסמיכות של שני הציוויים הללו מלמדת אותנו שלעיתים דווקא השתיקה וההימנעות מדיבור עלולות להיות בגדר 'עמידה על דם רעך'. אנשים בעלי כוונות זדוניות עלולים לנצל את הרתיעה הטבעית של אנשים ישרים מאמירת לשון הרע כדי להמשיך במעשיהם הרעים, בידועם שקורבנותיהם יהססו לחשוף את האמת מחשש לעבור על איסור חמור זה.

בהתאם לכך, ההלכה קובעת עיקרון ברור: כאשר אדם מחזיק במידע מהותי הנוגע לפגמים או לחסרונות משמעותיים שיש בו כדי להועיל לזולת

7. חפץ חיים, הלכות לשון הרע י, ד.

או כדי למנוע ממנו נזק – לא רק שמותר לו לגלות מידע זה, אלא שהוא אף מחויב בכך כחובה הלכתית. חובה זו חלה גם אם לא נתבקש במפורש למסור את המידע. החפץ חיים מבאר עיקרון זה בהרחבה ומתייחס אליו בהקשרים רבים⁸, כשאחד ההקשרים המרכזיים הוא תחום השידוכים. לדעתו, כאשר קיימים אצל אחד מהצדדים פגמים מהותיים העלולים לגרום לנזק משמעותי לחיי הנישואין העתידיים – חובה לספר על כך לצד השני. חובה זו חלה גם אם האדם לא נתבקש לעשות כך באופן מפורש, שכן מדובר במידע חיוני שעשוי למנוע נזק וסבל עתידיים⁹.

תנאי להיתר זה, כי המספר חייב להיות נקי לחלוטין ממניעים של שנאה, של קנאה, של תחרות או של רצון לפגוע, ולהיות מונע כולו מרצון כן ואמיתי להועיל לאחר. במצב כזה, אין במסירת המידע משום איסור לשון הרע, משום שזו פעולה שמטרתה הצלה והבאת תועלת מעשית¹⁰. החפץ חיים מזהיר שעל האדם לבחון את מניעיו בכנות ובדקדקנות, שכן לעיתים קרובות אנו עלולים לרמות את עצמנו ולהסוות מניעים פסולים במעטה של 'תועלת'.

כדי למנוע שימוש לרעה בהיתר זה ולהבטיח שמסירת המידע השלילי תיעשה אך ורק במקרים המתאימים ובאופן הראוי, החפץ חיים ניסח שבעה תנאים מדויקים המהווים מסגרת הלכתית ברורה להעברת מידע שלילי לשם תועלת. תנאים אלו משמשים כמורה דרך מדויק המאפשר

8. חפץ חיים, הלכות לשון הרע ד, יא. חובה ההלכתית להעביר את המידע כאשר מקור המידע ברור, אך כאשר מדובר בשמועה בלבד אין חובה. כלל י, באר מים חיים ה.

9. חפץ חיים, הלכות רכילות סוף ציור ג. בדומה לכך פסק שו"ת 'ציץ אליעזר' טז, ד, כי רופא שנחשף לבעיה של עקרות אצל הכלה צריך לספר זאת לחתן המיועד, אף שלא נשאל על כך. שו"ת 'חלקת יעקב' ג, קלו. חובת הגילוי הזו חלה באופן שווה גם על האדם עצמו, המחויב לחשוף מידע על עצמו בראיון עבודה וכדומה.

10. כתב הרב אשר וייס ב'מנחת אשר' פרשת קדושים: "מכיוון שיסוד האיסור תלוי במידה רעה, כל שכונתו לטובה ולתועלת חברו ולא לרעתו אין בזה עבירה כלל ולא בגדר דחיה". וראה בהרחבה הרב וסרמן בקובץ הערות על יבמות, סימן ע.

הבחנה ברורה בין מקרים שבהם העברת המידע היא בגדר חובה הלכתית, לבין מצבים שבהם היא נחשבת ללשון הרע¹¹.

אחד התנאים המרכזיים הוא עריכת בירור מקיף ויסודי של העובדות, תוך הקפדה על דיוק מרבי ועל אימות המידע באופן שאינו משתמע לשתים. החפץ חיים מדגיש שאסור להסתמך על שמועות בלבד או על מידע חלקי, אלא יש לוודא את אמיתות המידע ככל האפשר. בנוסף, יש להקפיד במיוחד להעביר את המידע השלילי כך שיתבסס אך ורק על עובדות מאומות ללא תוספת של פרשנויות אישיות, הגזמות או השערות בלתי מבוססות. המטרה היחידה צריכה להיות הגנה על הזולת, ועל המספר להיות נקי מכל מניע אחר של רכילות, של נקמה או של רצון להתבלט.

יש להוסיף ולהדגיש כי כאשר אדם מחזיק במידע שאינו ודאי לחלוטין אך יש לו בסיס סביר ומוצק להניח כי הוא אמין ומהימן, ובנוסף קיים צורך ממשי להעביר את המידע הלאה על מנת למנוע נזק פוטנציאלי לזולת, אזי ההלכה מתירה במקרים מסוימים לספר ולהעביר את המידע, חרף העובדה שהמספר עצמו לא ראה או חווה באופן ישיר את האירוע המדובר. עם זאת, היתר זה מותנה בכך שהמספר יציין במפורש ובהדגשה כי מדובר במידע מסופק שאינו ודאי לחלוטין, ויביע הסתייגות ברורה מקביעת עובדות נחרצות.

כך למשל, אם אדם שמע ממקור מהימן כי בעל עסק מסוים נוהג לרמות את לקוחותיו, והוא יודע שחברו עומד לעשות עם אותו בעל עסק עסקה משמעותית, מותר לו להזהיר את חברו ולומר: "שמעתי ממקור שאני סומך עליו שיש בעיות אמינות עם בעל העסק הזה. אינני יודע זאת בוודאות מוחלטת, אך חשבתי שראוי שתדע זאת לפני שתעשה איתו עסקה כה משמעותית. כדאי שתברר היטב ותנקוט באמצעי זהירות מתאימים". בדרך זו, המידע מועבר באופן שעשוי למנוע נזק פוטנציאלי, אך מבלי לקבוע

11. עיין שו"ת 'עשה לך רב' ו, פט, שצמצם את התנאים הללו.

עובדות נחרצות העלולות לפגוע שלא בצדק במי שהמידע עליו אינו ודאי לחלוטין¹².

החפץ חיים מדגיש גם את חשיבות האופן שבו נמסר המידע. יש להקפיד על מסירת המידע באופן אישי ולא בפני קהל רחב, ולהימנע מהגזמות או מהוספת פרטים שאינם הכרחיים לתועלת המבוקשת. כמו כן, יש לשקול היטב האם אין דרך אחרת להשיג את אותה תועלת מבלי לספר לשון הרע, שכן אם קיימת דרך כזו, אזי אין היתר לספר את המידע השלילי.

בסופו של דבר, ההלכה מציבה בפנינו מערכת מורכבת ומאוזנת של שיקולים המכירה בכך שלעיתים דווקא השתיקה היא שעלולה לגרום נזק. מאידך, היא מציבה גבולות ברורים כדי למנוע שימוש לרעה בהיתר זה של דיבור לשון הרע לתועלת.

12. חפץ חיים, הלכות לשון הרע י', באר מים חיים ה'. שם הלכות רכילות ט', באר מים חיים ט'.

היחס לשמועות בעידן המודרני

המציאות התקשורתית בעידן הנוכחי מציבה בפנינו אתגרים מורכבים ורבי עוצמה בתחום השמירה על כבוד הבריות ועל שמם הטוב. העולם הדיגיטלי על שלל אמצעיו המתקדמים – רשתות חברתיות, אפליקציות מסרים מיידיים, אתרי חדשות מקוונים ופלטפורמות שיתוף תוכן – יצר מציאות חדשה שבה מידע, ובכלל זה גם מידע פוגעני, מתפשט במהירות מסחררת ובהיקף חסר תקדים. בתוך שניות ספורות, מילים שנאמרו או נכתבו יכולות להגיע למיליוני אנשים ברחבי העולם, ללא כל יכולת אמיתית לעצור את התפשטותן או לתקן טעויות שנוצרו. מקורותינו הקדומים לא הכירו את המציאות הזו בצורה הכה עוצמתית שלה, אך דווקא בימינו עקרונות ההלכה בנושא שמירת הלשון מקבלים משנה תוקף.

הנזק האישי והחברתי של הפצת מידע פוגעני על אדם, הוא עצום ולעיתים בלתי הפיך. שמועה בלתי מבוססת שלעיתים היא חסרת כל אחיזה במציאות, יכולה לחולל הרס מוחלט בחייו של אדם. ההשלכות מתפרסות על פני מעגלים רחבים ועמוקים: פגיעה אנושה במוניטין האישי והמקצועי של האדם, ערעור המעמד החברתי שלו, אובדן מקורות פרנסתו, פגיעה ביחסיו המשפחתיים ובמקרים רבים אף פגיעה קשה בבריאותו הנפשית. תחושות קשות של דיכאון, חרדה, בדידות וחוסר אונים מוחלט מול עוצמת הפגיעה ומול חוסר היכולת להתגונן מפניה, הן תופעות מוכרות אצל מי שנפגעו משמועות שקריות. חכמינו זיהו את עוצמת הפגיעה הנפשית עוד בתקופתם, כאשר השוו את הלבנת הפנים לשפיכות דמים ממש, כפי שנאמר במסכת בבא מציעא (נט, ע"א): "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים".

חז"ל הבינו שפגיעה בכבודו של אדם, במיוחד כשמדובר בפגיעה פומבית, עלולה להתיר צלקות נפשיות עמוקות שאינן פחותות בחומרתן מפגיעה פיזית. הרמב"ם (הלכות דעות, ז) מרחיב בחומרת איסור לשון הרע ומדגיש שהמספר לשון הרע עובר על לאו מן התורה, שנאמר "לא תלך רכיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז). החפץ חיים מפרט את גודל האיסור ומבאר שלשון הרע פוגעת בשלושה: במספר, במקבל ובמי שמדברים עליו – ובכך מדגיש את ההשלכות הרחבות של דיבור פוגעני.

מציאות זו המאפשרת הפצת מידע בקצב מואץ, מטילה עלינו כפרטים וכחברה אחריות כבדה לגשת לנושא בזהירות רבה. ההלכה מציבה כללים והנחיות להתמודדות עם מצבים אלו, המבוססים על עקרונות עמוקים של כבוד האדם וקידוש השם. הכלל הבסיסי והמהותי ביותר הוא העמדת כל אדם בחזקת כשרות, כפי שמלמדת המשנה באבות (א, ו): "והוי דן את כל האדם לכף זכות"¹³. עיקרון זה מקבל משנה תוקף כשמדובר באישי ציבור, תלמידי חכמים או אנשים הידועים בראת שמיים, שלגביהם קיימת חובה מיוחדת של לימוד זכות גם במצבים המעוררים תהיות או ספקות.

התלמוד במסכת יבמות (כה, ע"א) מפרט הבחנה חשובה בין סוגי שמועות שונים. שמועה אנונימית, חסרת פרטים מזהים או ביסוס עובדתי, אינה ראויה להתייחסות כלל ויש להתעלם ממנה לחלוטין. לעומת זאת, כאשר מדובר בשמועה המתפשטת בציבור לאורך זמן, מגובה בפרטים קונקרטיים ובעלת היבטים מהימנים, נדרש בירור מעמיק וזהיר יותר¹⁴. הרמב"ם (הלכות סנהדרין כד, ב) מדגיש את חשיבות הבירור המעמיק והזהיר שיש לעשות בטרם מסיקים מסקנות, ומדגיש שאין להסתמך על שמועות בלבד.

בעידן הדיגיטלי, עלינו להיות ערים במיוחד למניעים העומדים מאחורי הפצת מידע. ראשית יש לוודא שמפיץ השמועה אינו נגוע במניעים

13. עיין תוספות (ד"ה "משום"), גיטין יז ע"א

14. ובתנאי ש'לבו נוטה קצת שהדבר אמת', חפץ חיים כלל ו' באר מיים חיים סק"ד, ועיין חוט השני לשון הרע עמוד שנ"ג.

פסולים של שנאה, של נקמנות או של רצון לפגוע¹⁵. בנוסף, יש לבחון האם המידע מגיע ממקורות מגוונים ובלתי תלויים, או שמא כל השמועות נובעות ממקור יחיד. כאשר מתפרסם סיפור שלילי, היצר האנושי דוחף אותנו לקרוא כל פיסת מידע שמתפרסמת בתירוץ של הצורך להבין את המציאות, אך יש להגביל יצר זה. די בידיעת הסיפור בכללותו ואין צורך לרדת לפרטי פרטיו, שכן העיסוק המופרז בפרטים עלול להוביל להנאה פסולה מצרתו של הזולת ולהעמקת הפגיעה בו.

במצב שבו שמועה כבר נבדקה ונמצאה אמינה במידה מסוימת, ההלכה מתירה נקיטת אמצעי זהירות מידתיים ומוגבלים, כגון הימנעות מיצירת קשרים חדשים או התחייבויות נוספות עם האדם המדובר. עם זאת, ההלכה מדגישה שאין לפגוע במה שכבר קיים – בין אם מדובר במקור פרנסה, במעמד חברתי או בזכויות בסיסיות אחרות. החפץ חיים (כלל ו) מפרט את התנאים המדויקים שבהם מותר לחשוש לשמועה מדין תועלת, ומדגיש את הצורך בשיקול דעת מעמיק ובהתייעצות עם תלמידי חכמים.

לדוגמא, כאשר מגיעות שמועות אודות סייעת במעון המתעללת בתינוקות, יש לפעול בזהירות ובאחריות. אם מדובר בשמועה בעלמא ללא שום ביסוס, אין להתייחס אליה כלל. במידה ויש ביסוס מסוים, כגון שאדם נאמן מספר על כך שעבר כמה פעמים באזור המעון ושמע בכיות לא שגרתיות, אז ניתן לחשוש לשמועה ולהעביר את הילד למעון אחר, אך אין היתר לפרסם זאת לשאר ההורים כי המידע אינו מבוסס דיו. במקרה כזה, הדרך הנכונה היא לפנות לגורמים המוסמכים שיכולים לבדוק את העניין באופן מקצועי ודיסקרטי.

15. שולחן ערוך, אבן העזר, סימן יא, א "כשרננו העיר עליה ועל הנטען יום ומחצה או יותר ואמרו לו פלוני זינה עם פלונית ולא פסק הקול, והוא שלא היו לו אויבים המעבירים את הקול". ועיין משנה ברורה סימן נ"ג ס"ק עח שכשיצא קול שלא פוסק על חזן ניתן לדרוש ממנו להתפטר, עוד הוסיף בבאור הלכה כי אם מקור הקול ידוע ומדובר על אדם אחד בלבד שהפיץ אותו, אין להתחשב בו.

המסקנה המתבקשת היא שעלינו לנהוג בזהירות יתרה בכל הנוגע לקבלה והפצה של מידע שלילי על הזולת, כדברי שלמה המלך בספר משלי (כא, כג): "שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ". לפני כל פרסום או העברת מידע שלילי, גם אם הכוונה היא לתועלת, יש לשקול היטב את ההשלכות האפשריות, להתייעץ עם גורמים מוסמכים ולזכור את העוצמה הרבה שיש למילים ואת השפעתן על חיי הזולת. זוהי לא רק חובה הלכתית, אלא גם ביטוי מובהק לאחריות החברתית ולערבות ההדדית הנדרשת מאיתנו כחברה מתוקנת השואפת לחיים של שלום ושל כבוד הדדי.

שמירת לשון הרע במערכת החינוכית

סוגיית לשון הרע במערכת החינוכית מציבה אתגר הלכתי-חינוכי מורכב ורב ממדי, המחייב התייחסות מעמיקה, רגישה ומדויקת. המתח המובנה בין החובה המקצועית-חינוכית לשתף מידע אודות תלמידים לבין האיסור ההלכתי החמור של לשון הרע יוצר דילמה יומיומית בעבודתם של אנשי חינוך. מורכבות זו מתעצמת לאור העובדה שאנשי חינוך נדרשים לשמש דוגמא אישית בהקפדה על דיבור נקי וראוי, ובה בעת למלא את תפקידם המקצועי הדורש העברת מידע והערכות על תלמידיהם.

החפץ חיים מדגיש, כי למרות חומרת איסור לשון הרע, ישנם מצבים מוגדרים שבהם מותר ואף נדרש לשתף מידע לתועלת. הוא מתווה מסגרת הלכתית ברורה הכוללת שבעה תנאים, ומאפשרת איזון עדין בין שמירת הלשון לבין הצורך בהעברת מידע חיוני. תנאים אלו כוללים: דיבור מתוך מניעים טהורים של טובת התלמיד בלבד, דיוק מוחלט במידע המועבר ללא הגזמות או תוספות והעברת המידע רק לגורמים הרלוונטיים שיכולים להועיל בפתרון הבעיה. כאשר תנאים אלו מתקיימים, העברת המידע אינה נחשבת ללשון הרע אסור אלא ל'לשון הרע לתועלת' המותר על פי ההלכה. בעבודה החינוכית יש להבחין בין שני סוגים עיקריים של מידע אודות תלמידים:

מידע עובדתי ומדיד: נתוני נוכחות, ציונים במבחנים, הגשת עבודות והישגים לימודיים מדידים. מידע זה, בהיותו אובייקטיבי ומבוסס על עובדות מוצקות, נחשב הכרחי לתפקוד המערכת החינוכית ולקידום

התלמיד. העברתו בין אנשי צוות רלוונטיים נתפסת כחלק בלתי נפרד מהעבודה החינוכית המקצועית.

הערכות סובייקטיביות: מידע המבוסס על התרשמות אישית של המורה, כגון הערכת המוטיבציה של התלמיד, יחסו למקצוע, התנהגותו החברתית או תכונות האופי שלו. העברת מידע מסוג זה מחייבת משנה זהירות והקפדה יתרה על כללי לשון הרע, שכן הוא נשען על פרשנות אישית העלולה להיות מושפעת מדעות קדומות, מהטיות אישיות או מחוויות נקודתיות שאינן משקפות בהכרח את מכלול אישיותו של התלמיד.

ניהול אספת מורים

ניהול אספה פדגוגית וכן דיוני צוות חינוכי, מחייב תכנון מוקדם המביא בחשבון את ההיבטים ההלכתיים של שמירת הלשון.

יש לשקול מראש את מבנה הישיבה ואת אופן העברת המידע: האם לקיים דיון מורחב בפורום מלא או לחלק את הדיונים לקבוצות קטנות יותר של מורים הרלוונטיים ישירות לתלמיד המדובר? האם כל המידע המועבר אכן נחוץ לכלל המשתתפים? האם ניתן להעביר חלק מהמידע באופן פרטני למורים הזקוקים לו במיוחד?

חשוב להנחות את הצוות החינוכי להימנע מהכללות, מתיוגים ומכינויים פוגעניים כמו 'תלמיד בעייתי', 'ילד עצלן' או 'משפחה מוזנחת'. במקום זאת, יש להתמקד בתיאור התנהגויות ספציפיות שניתן לטפל בהן, ולהציע דרכי פעולה קונקרטיות לקידום התלמיד. שימוש בשפה מקצועית, מכבדת ומדויקת אינו רק עניין של נימוס, אלא חובה הלכתית של ממש.

יתרה מזאת, על המורים לזכור כי גם כאשר הם שומעים מידע על תלמיד ממקור מהימן, עליהם לקבל את הדברים בהסתייגות ולדון את התלמיד לכף זכות. זאת מתוך הבנה שהתנהגות של תלמיד בשיעור אחד או בתקופה מסוימת אינה בהכרח משקפת את מכלול אישיותו, את יכולותיו או את פוטנציאל ההתפתחות שלו. הרמב"ם מדגיש את החשיבות שבלדון

כל אדם לכף זכות, כעיקרון מנחה ביחסים בין אדם לחברו, ועיקרון זה חיוני במיוחד במערכת החינוכית.

סודיות ואמון במערכת החינוכית

המורכבות מתעצמת כאשר מדובר במידע אישי שהתלמיד חשף בפני איש צוות מתוך אמון שנתן בו. במקרים אלו, השמירה על הסודיות היא קריטית, אלא אם קיים חשש ממשי לפגיעה בתלמיד או באחרים. כאשר תלמיד משתף בקשיים אישיים או משפחתיים, יש לשקול בכובד ראש האם וכיצד לשתף מידע זה עם גורמים נוספים, תוך הקפדה על שמירת כבודו ופרטיותו.

ישנם מצבים שבהם שמירת הסודיות חיונית להמשך יחסי האמון בין התלמיד למורה ולהמשך הטיפול החינוכי, ומנגד ישנם מצבים שבהם חובת הדיווח והעברת המידע לגורמים מקצועיים גוברת על שיקולי הסודיות. ההכרעה במקרים אלו דורשת שיקול דעת מעמיק, היועצות עם גורמים מקצועיים והכרת החוק וההלכה. במקרים של חשש לפגיעה או לסכנה, חובת ההצלה והדיווח גוברת על איסור לשון הרע, כפי שמדגיש החפץ חיים בהלכות לשון הרע לתועלת.

יצירת אקלים חינוכי מיטבי

הצלחתה של מערכת חינוכית תלויה במידה רבה באמון שרוחשים לה התלמידים והוריהם. שמירה קפדנית על כללי לשון הרע אינה רק חובה הלכתית, אלא גם אבן יסוד ביצירת אקלים חינוכי מיטבי המאפשר צמיחה והתפתחות. ההקפדה על שיח מכבד ומקצועי המתמקד בטובת התלמיד ובקידומו, תורמת ליצירת מערכת חינוכית בריאה ואפקטיבית.

לסיכום, ההתמודדות עם סוגיית לשון הרע במערכת החינוכית מחייבת איזון עדין בין צרכים מתנגשים, הקפדה על כבוד התלמיד ושמירת האמון בין כל המעורבים. זוהי משימה מורכבת המחייבת מודעות מתמדת, שיקול

דעת בוגר והבנה עמוקה של ההשלכות החינוכיות וההלכתיות של כל החלטה. אנשי חינוך הפועלים מתוך מודעות לסוגיה זו ומקפידים על האיזון העדין בין העברת מידע חיוני לבין שמירת הלשון, מניחים תשתית איתנה לחינוך ערכי ומוסרי המשלב בין מצוינות מקצועית לבין דוגמא אישית ראויה.

איסור רכילות

איסור רכילות מקבל את שמו מדמותו של הרוכל – אותו סוחר נודד המהלך ממקום למקום ומוכר את סחורתו. במהלך מסעותיו, הרוכל נחשף למידע רב על אנשים ועל התרחשויות, וכך תוך כדי תנועתו המתמדת בין מקומות שונים, הוא אינו מעביר רק סחורות אלא גם מידע, חדשות ושמעות. מכאן התפתח המושג 'רכילות' המתייחס להעברת מידע מאדם לאדם או ממקום למקום¹⁶.

התורה אוסרת על רכילות בפסוק מפורש: **"לֹא תֵלֵךְ רֵכִיל בְּעַמֶּיךָ"** (ויקרא יט, טז), ובניגוד למה שרבים עשויים לחשוב, איסור רכילות אינו מוגבל רק למידע שלילי או שקרי באופן מובהק. גם העברת מידע עובדתי, נכון ומדויק לחלוטין, שאין בו כל תוספת שלילית או ביקורתית, עלולה להיכלל באיסור זה אם יש בה פוטנציאל לגרום למחלוקת או לפגוע ביחסים בין אנשים¹⁷.

עם זאת, מהדימוי של התורה לרוכל הסיק החפץ חיים עיקרון הלכתי חשוב: אם המידע כבר מפורסם ברבים וידוע לציבור הרחב, הרי שאין צורך ב'רוכל' שיעביר אותו ממקום למקום, ועל כן אין בהעברת מידע זה משום

16. החפץ חיים (הלכות רכילות א, באר מים חיים ד) מביא דוגמה מהתנ"ך לאיסור רכילות: דואג האדומי, בעת שהותו במשכן בנוב, ראה את אחימלך הכוהן נותן אוכל לדוד וסיפר זאת לשאול. בעקבות זאת, שאול התחזק ברדיפה אחר דוד ולבסוף גם הרג את כוהני העיר נוב. במידע שאותו מסר דואג כשלעצמו, לא היה תיאור רע, ועם כל זאת הוא עבר על איסור רכילות כיוון שידע שתוכן הדברים בוודאי יגרום לשאול להגיב בתקיפות.

17. כסף משנה על הרמב"ם, ז, הלכות דעות.

איסור רכילות. כלומר, האיסור חל בעיקר על מידע שאינו ידוע לציבור, ושהעברתו עלולה לגרום לנזק ביחסים בין אנשים¹⁸. זהו עיקרון חשוב המבחין בין מידע שהוא כבר נחלת הכלל לבין מידע שטרם התפרסם, ומדגיש שעיקר האיסור הוא בהפצת מידע העלול לגרום למחלוקת או לפגיעה ביחסים.

לדוגמה, אמירה פשוטה כגון: "פלוני חברך יצא לטיול עם שלושה חברים אחרים" עלולה לגרום לשומע לחוש פגוע, מודר או לא רצוי, על אף שמדובר במידע עובדתי וחסר כל תוספת שלילית. תחושות אלו עלולות להוביל אותו לכעס כלפי חברו, למתיחות ביניהם או אף לניתוק הקשר. זוהי דוגמה מובהקת לאופן שבו גם מידע עובדתי לחלוטין עלול לגרום לנזק ביחסים בין אנשים, ולכן הוא נכלל באיסור רכילות. אולם, אם דבר הטיול כבר התפרסם בכיתה או בקהילה, אף שהחבר עדיין לא שמע על כך, אין בסיפור זה משום איסור רכילות שכן המידע כבר ידוע לרבים¹⁹. במקרה כזה, הדובר אינו מתפקד כ'רוכל' המעביר מידע חדש ממקום למקום, אלא רק מעדכן את השומע במידע שהוא כבר נחלת הכלל.

בעידן הדיגיטלי, איסור רכילות מקבל משמעות רחבה יותר ונוגע גם להעברת תכנים במדיה האלקטרונית, כולל שיתוף תמונות או הודעות העלולות לגרום למחלוקת או לפגיעה באדם אחר. למשל, שיתוף תמונה של בית מפואר בקבוצה שבה חברים המכרים של בעל הבית, עלול לעורר בקרב החברים שאלות כמו – מהיכן הוא השיג כסף לבניית בית כל כך

18. חפץ חיים, הלכות לשון הרע לשון הרע ב, באר מים חיים ד: "בדבר שבלתי אפשר שהיה מתגלה זה אם לא היה הוא הרוכל בעניין הזה, וכעניין שנאמר גם כן 'הולך רכיל מגלה סוד', אבל בדבר שבוודאי יתגלה לבסוף לעין הכל, בין אם יתגלה בדרך היתר ובין אם יתגלה בדרך איסור, סוף סוף יתגלה, על כן לא שייך כלל עליו על זה שם רוכל". ועיין באריכות בפירוש 'זרע חיים' (עמוד שכ"ג) אשר לומד מהדימוי לרוכל כי רק מי שכונתו להזיק כלול באיסור התורה.

19. בבא בתרא לט, ע"א. רמב"ם הלכות דעות ז, ה. כפי שהגדיר זאת החפץ חיים (הלכות לשון הרע ב, ג): "בדבר העשוי להתגלות לא אסרה התורה משום לשון הרע", והוסיף תנאי: "ודווקא לספר בדרך אקראי, אבל לא שיתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר".

מפואר? אף שאין בעצם שיתוף התמונה כל אמירה שלילית מפורשת, בכל זאת החשיפה שלה עלולה לגרום לתגובות שליליות ולפגיעה במעמדו החברתי של בעל הבית, ולכן היא נכללת באיסור אבק לשון הרע. זוהי דוגמה לאופן שבו גם שיתוף של מידע חזותי, ללא כל פרשנות שלילית מצד המשתף, עלול להיכלל באיסור רכילות או אבק לשון הרע.

חמור יותר הוא שיתוף של תמונה מביכה המעוררת באופן טבעי זלזול במצולם, והוא בגדר של לשון הרע ממש. במקרה כזה, אין מדובר רק בהעברת מידע שעלול לגרום למחלוקת, אלא בפגיעה ישירה בכבודו של אדם, דבר האסור בתכלית האיסור. שיתוף תמונה מביכה ברשתות חברתיות עלול לגרום לנזק חברתי ונפשי משמעותי למצולם, ולכן נחשב לאיסור חמור.

פוסקים מסוימים הרחיבו את היריעה של איסור רכילות וכללו בתוכו גם פגיעה בפרטיות האדם וכניסה למרחב הפרטי שלו, כגון חדירה למחשבו האישי, לטלפון הנייד שלו או לחשבונות המקוונים שלו, גם כשאין נזק ממש. הם מסתמכים על תקנת חז"ל המחייבת הקמת מחיצה בין חצרות סמוכות למניעת 'היזק ראייה', שאותה נימק הרמב"ן בחידושו (בבא בתרא ב, ב): **"משום לשון הרע ומשום צניעות"**. פוסקים אלו רואים בפגיעה בפרטיות מעין הכנה או פתח ללשון הרע ורכילות, שכן חשיפת מידע פרטי על אדם מסוים עלולה להוביל להפצה של דיבור אודותיו.

רבי שניאור זלמן מלאדי, בעל 'שולחן ערוך הרב' (הלכות נזקי ממון יא), מרחיב ומבהיר שאסור להתבונן ללא ידיעתו של אדם אפילו בפעולות תמימות שהוא עושה בביתו וברשותו, שכן ייתכן שאינו מעוניין שאחרים יהיו מודעים למעשיו ולעיסוקיו²⁰. הרחבה זו של האיסור מדגישה את החשיבות הרבה שמייחסת ההלכה לשמירה על פרטיות האדם וכבודו,

20. וכן כתב רבי יעקב חגיז בשו"ת 'הלכות קטנות' א, רע"ו: "יש איסור לבקש ולחפש מסתוריו של חברו ומה לי 'לא תלך רכיל' לאחרים או לעצמו". עיין 'האזנת סתר', הרב שלמה דיכובסקי, תחומין יא עמוד 299.

ואת ההבנה שפגיעה בפרטיות עלולה להוביל ללשון הרע ורכילות. בעידן המודרני, שבו הפרטיות נמצאת תחת איום מתמיד בשל הטכנולוגיות החדשות, הרחבה זו של האיסור מקבלת משנה תוקף וחשיבות.

איסור רכילות, אם כן, הוא איסור מורכב ורב ממדי, שאינו מצטמצם רק לדיבור שלילי על אחרים, אלא מתרחב לכל העברת מידע העלולה לגרום למחלוקת או לפגוע ביחסים בין אנשים, גם אם המידע עצמו נראה תמים לחלוטין. האיסור מבוסס על ההבנה שיחסים בין אנשים הם עדינים ומורכבים, ושגם מידע עובדתי לחלוטין עלול לגרום לנזק משמעותי אם יועבר בצורה שאינה מתאימה או בעיתוי שאינו מתאים. בעידן המידע והתקשורת המהירים, חשיבותו של איסור זה גדולה שבעתיים, ולכן האחריות המוטלת עלינו בשמירת הלשון ובהימנעות מרכילות גדולה מאי פעם.